

בחוברת זו, לראשונה ב'פעמים', כל מאמרי-המחקר דנים בתפוצה אחת – יהדות צפון-אפריקה. חקר יהדות זו הוא הפורה והשופע ביותר בין קהילות ישראל בארצות-האיסלאם, ובאחרונה יצאו-לאור כמה פירסומים וקבצי-מאמרים בתחום זה: 'יהדות צפון אפריקה במאות י"ט, כ', קובץ מאמרים; 'קהילות ישראל בדרום המגרב', קובץ מקורות – שניהם בעריכת ד"ר מ' אביטבול; העתונות היהודית בצפון-אפריקה, ביבליוגרפיה מאת אברהם הטל; יחסים בין יהודים ומוסלמים בצפון אפריקה במאות י"ט, כ. קובץ מאמרים בצרפתית; פירסומים אלה, חלקם הוא סיכומים של כינוסי מחקר שהתקיימו בישראל ובצרפת (כינוס נוסף התקיים באביב השנה בירושלים) ובהם משתתפים חוקרים מארצות רבות. תופעה זו אין לה את, בינתיים, בחקר תפוצות אחרות במזרח, וראוי להסב אליה שימת-לב ולאחל כי במהרה יימצאו לה מחקים. ארבעה מאמרים בחוברת דנים ביחסי היהודים והגויים בצפון-אפריקה, הדיון הוא מהיכטים שונים ובתחומי דיסציפלינות שונות.

□ במאמרו של פרופ' פסח שנער ניתנת סקירה נרחבת של הספרות שנכתבה על יחסי יהודים ומוסלמים במגרב בזמננו. ספרות זו (בעברית, ערבית, צרפתית ולשונית אירופיות נוספות) מסווגת להיבטיה השונים ומלווה הערכות והערות תוכניות ומתודולוגיות. המאמר עם אפאראט מראי-המקומות העשיר שבו עשוי לשמש כל מי שיעסוק בעתיד בנושא זה.

המחבר הוא פרופסור לספרות ערבית ולהיסטוריה של צפון-אפריקה באוניברסיטה העברית בירושלים.

□ פרופ' קנת ל' בראון בוחן את יחסי היהודים והמוסלמים בעיר אחת, סאלה, כמשך חמישים שנה. לדבריו היוותה החברה המארוקאית קודם הפרוטקטוראט יחידה הכוללת את היהודים, שמכמה בחינות הם היו בשוליה. הם חיו בביטחה פיסית בעיר, פחות מכך באזור הכפרי. תנאי-החיים החברתיים והכלכליים כסאלה והערכים הכרוכים בכך היו משותפים ליהודים ולמוסלמים ואף נתרקמה סימביוזה תרבותית ביניהם, שבאה לידי ביטוי בתחום הלשון. אך לאתר הפרוטקטוראט התחולל שינוי

חברתי, תהליך שהוביל בסופו את היהודים להגירה מהארץ ואת המוסלמים ללאומיות. המחבר הוא פרופסור לאנתרופולוגיה חברתית באוניברסיטת מאנצ'סטר באנגליה.

□ קיימת מחלוקת בין החוקרים, האם יחסי היהודים עם הנוכרים במארוקו בדורות האחרונים עמדו בסימן של קונפליקט או של הארמוניה. מחקרו של פרופ' משה שוקד מעלה תמונת-מצב מורכבת של יחסי יהודים ונוכרים, ששזורים בה יסודות של קונפליקט ושל הארמוניה זה בצד זה. המחקר, שנערך על-פי המתודה האנתרופולוגית, בקרב עולים ממארוקו החיים בישראל, התרכז בנסיבות של הקיום הבסיסי: מגורים, תעסוקה, ביטחה פיסית — אך לא בסימביוזה תרבותית. בהתייחסו למחקרים אחרים בנושא, מעלה המחבר השערה כי יחסי יהודים ונוכרים במארוקו ניכרו במורכבותם דווקא ואין הם ניתנים לניסוח בפאראדיגמות עקביות וחד-משמעיות. המחבר גם מעורר במאמרו שאלות מתודולוגיות, כמו בעיית התפיסה והפרשנות האישית השונה של כמה משתתפים באירוע הנדון במחקר והשפעת שוני זה על מסקנות המחקר. המחבר הוא מרצה לאנתרופולוגיה חברתית באוניברסיטת תל-אביב.

□ אלבר ממי — מספר, הוגה-דעות וסוציולוג — הוא אולי הנודע בסופרים היהודים שצמחו בצפון-אפריקה בדורנו. כתביו הבלטריסטיים והעיוניים חוזרים ודנים בקשרים המורכבים בין יהודים לערבים, שיש בהם קירבה וזהות בצד שוני ועוינות. סתירה זו, כמו גם הזיקה האמביואלנטית אל מורשת-התרבות של צרפת, מעסיקה את ממי.

□ גב' סוזן לוי בוחנת את יחסי היהודים בתוניסיה עם מוסלמים מזה ועם צרפתים מזה, כפי שהם משתקפים בכתביו של אלבר ממי. מאמרה הוא חלק מעבודת-מחקר נרחבת יותר על 'המידבר כתמה יהודית ביצירתו של אלבר ממי'. המחברת היא דוקטוראנטית בחוג לצרפתית באוניברסיטת תל-אביב.

□ הספרות העברית קודם תקופת התחייה העמידה ספרות מעטות מאוד, במערב כבמזרח. מאמרו של ד"ר יוסף שיטרית על שיר-בקשה עברי, שנתחבר לפי כל הסימנים בידי משוררת בשם פריחא בת יוסף ממארוקו במאה הי"ח, הוא גילוי רב-עניין. משוררת עבריייה היתה תופעה נדירה ביותר באותו זמן, לא רק בצפון-אפריקה ובארצות האיסלאם. המחבר הוא מרצה לספרות וללשון צרפתית באוניברסיטת חיפה.

עוד בחוברת זו מדור הביקורת והסיקורות על ספרים, שעליו מופקד יוסף טובי; סקירה דבר מפעל ביבליוגראפי על יהודי גרוזיה; ולבסוף, רשימה על עבודות-מחקר במורשת יהדות המזרח (תש"ם).
חוברת 4 מסיימת את הכרך הראשון של 'פעמים'. אנו פונים למנויינו להמשיך ולחתום על הכרך הבא ולקוראינו להצטרף לציבור המנויים על רבעוננו.